

Юлія Анатоліївна Турлова

*Відділ проблем кримінального права, кримінології та судоустрою
Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України
Київ, Україна*

Анастасія Андріївна Тернавська

*Відділ проблем кримінального права, кримінології та судоустрою
Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України
Київ, Україна*

Геннадій Сергійович Поліщук

*Кафедра політичних наук і права
Київський національний університет будівництва і архітектури
Київ, Україна*

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РАДІОЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. У статті проведений порівняльно-правовий аналіз кримінально-правового забезпечення радіоекологічної безпеки в законодавстві країн Європейського Союзу, США, окремих країн пострадянського простору та вироблені на цій підставі власні узагальнюючі висновки: предметом злочинів у більшості країн (Велика Британія, США, Іспанія, Польща, Чехія, Німеччина) є радіоактивні матеріали (речовини); наявна диференціація відповідальності з урахуванням ознак суб'єктивної сторони злочинів даної категорії; санкції статей кримінальних кодексів Європейських країн, США, за якими настає відповідальність за злочини у сфері поводження з радіоактивними матеріалами, є порівняно з аналогічними вітчизняними нормами значно суворішими (довічне позбавлення волі (США)); (довічне позбавлення волі або довічне позбавлення волі без права на дострокове звільнення (Болгарія)). Визначені особливості законодавчої регламентації відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки в окремих країнах пострадянського простору, а саме специфіка систематизації досліджуваних правопорушень, їх предмет і суб'єктний склад. З огляду на виявлений позитивний досвід і практику іноземних країн у кримінально-правовій протидії злочинам досліджуваної категорії, а також із урахуванням національної моделі кримінально-правового впливу обґрунтовано доцільність застосування до юридичних осіб, службовці та спеціально-зобов'язані особи яких вчинили кримінальні правопорушення у сфері радіоекологічної безпеки, заходів кримінально-правового характеру. Окреслено коло таких правопорушень критеріями вчинення в інтересах юридичної особи, спрямованості на ухилення від передбаченої законом відповідальності, відсутності з боку юридичної особи достатнього та належного рівня контролю за діями спеціально-зобов'язаних осіб у сфері використан-

ня ядерної енергії, поводження з радіоактивними матеріалами та іншими джерелами іонізуючого випромінювання.

Ключові слова: злочинність у сфері радіоекологічної безпеки, ядерна та радіаційна безпека, кримінальна відповідальність юридичних осіб, компаративістські кримінально-правові дослідження, покарання, санкція.

Yuliia A. Turlova

*Department for Criminal Law
Criminology and Judicial System Issues V. M. Koretsky Institute of State and Law of the
National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Anastasiia A. Ternavska

*Department for Criminal Law
Criminology and Judicial System Issues, V. M. Koretsky Institute of State and Law of the
National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Hennadii S. Polishchuk

*Associate Professor of the Department of Political Sciences and Law
Kyiv National University of Construction and Architecture
Kyiv, Ukraine*

FOREIGN EXPERIENCE REGARDING THE CRIMINAL LAW FRAMEWORK FOR RADIOECOLOGICAL SAFETY

Abstract. *The article provides a comparative legal analysis of criminal law framework for radioecological safety in the legislation of the European Union, the USA, and some post-Soviet countries, and presents generalized conclusions drawn by the authors on the basis of this analysis: in the majority of countries (the United Kingdom, USA, Spain, Poland, Germany, the Czech Republic) the target of crimes is radioactive materials (substances); there is a differentiation of liability based on the signs of the parties to the crimes included in this category; the sanctions under the articles of the criminal codes of the European countries, USA that provide for liability for crimes in the field of radioactive materials management are much more severe than similar national provisions (life imprisonment (USA)); (life imprisonment or life imprisonment without the right to early release (Bulgaria)). The article identifies the peculiarities of the legislative regulation of liability for criminal offenses in the field of radioecological safety in some post-Soviet countries, namely, the specifics of the systematization of the offenses under study, their target and parties. Taking into account the identified positive experience and practice of foreign countries in combating the crimes of the studied category on the basis of criminal law, as well as taking into account the national model of the criminal law effect, the authors substantiate the expediency of applying criminal law measures to legal entities whose officials and designated authorized persons have committed criminal offenses in the field of radioeco-*

logical safety. The scope of such crimes is outlined on the basis of the criteria of crimes committed in the interests of a legal entity, crimes committed with the aim of evading the liability provided by law, and the lack of sufficient and appropriate level of control by a legal entity over the actions of designated authorized persons in the field of nuclear energy use and management of radioactive materials and other sources of ionizing radiation.

Keywords: *crime in the field of radioecological safety, nuclear and radiation safety, criminal liability of legal entities, comparative criminal law research, punishment, sanction.*

ВСТУП

Сучасні процеси глобалізації, інтернаціоналізації та триваючої конвергенції потребують глибшого знання не тільки власного законодавства, а й законодавства в тому числі кримінального, іноземних країн. Тим паче, що сьогодні Україна прагне стати повноправним членом Європейського Союзу, а тому має привести своє законодавство у відповідність до встановлених європейських стандартів.

У середині ХХ ст. бурхливий розвиток ядерної (атомної) галузі зумовив актуалізацію не тільки безпеки технічного, економічного, військового характеру, а й радіоекологічну безпеку та міжнародне співробітництво в цій сфері. Більше того, проблеми правового, у тому числі кримінально-правового, забезпечення радіоекологічної безпеки посилилися після низки катастроф, а саме: ядерна катастрофа на Чорнобильській АЕС (СРСР, 1986) та ядерна аварія на АЕС «Фукусіма» (Японія, 2011), яким був наданий найвищий 7-й рівень (велика аварія) за міжнародною шкалою ядерних подій (INES); аварії на ядерних реакторах у містах Чок Рівер (Канада, 1952) та Віндскейл (Велика Британія, 1957) та ядерна аварія на АЕС «Три-Майл-Айленд» (США, 1979), яким був наданий 5-й рівень (аварія з широкими наслідками) за шкалою INES. Зокрема, аварія у Віндскейлі (Велика Британія, 1957) є найкрупнішою в історії ядерної індустрії Великої Британії й займає п'яте місце в світі за кількістю викинутих у навколишнє середовище радіоактивних речовин після аварій на Чорнобильській АЕС (СРСР, 1986), АЕС «Фукусіма-Даїчі» (Японія, 2011), Киштимської аварії на сховище радіоактивних відходів (СРСР, 1957), АЕС Три-Майл-Айленд (США, 1979) [1, с. 4, 169].

Таким чином, ядерна та радіаційна безпека є важливими складовими як національної безпеки, так і значущими об'єктами кримінально-правової охорони. Ефективність комплексу кримінально-правових заходів щодо забезпечення радіоекологічної безпеки залежить насамперед від наявних у правозастосовника інструментів у вигляді правових норм. Тому варто наголосити, що проблеми криміналізації кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки не обмежується тимчасовими, територіальними чи національними рамками. З огляду на глобальний характер ядерної небезпеки, інтеграційні процеси в Україні й адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів, є потреба в дослідженні та врахуванні іноземного досвіду з метою вдосконалення вітчизняної нормативно-правової бази в частині кримінально-правового забезпечення радіо-

екологічної безпеки. Відтак *метою* цієї статті є порівняльно-правовий аналіз кримінально-правового забезпечення радіоекологічної безпеки в законодавстві країн Європейського Союзу, США, окремих країн пострадянського простору, вироблення на цій підставі власних узагальнюючих висновків, виокремлення позитивного досвіду та практики іноземних країн для імплементації в національну кримінально-правову політику.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Порівняльні дослідження в галузі кримінального права заклали західні (М. Басіонні, Х. Бехруз, Р. Давид, Ф. Джонсон, К. ЖофFRE-Спінозі, В. Кларк, В. Лафейв, Р. Леже, П. Лоу, В. Маршалл, Х. Пекер, Р. Перкінс, А. Скотт, Ч. Томас, Ч. Торсія, М. Хаснел, Т. Хірші, Л. Яблонські, Дж. Якобс та ін.) й українські вчені (М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. К. Грищук, О. О. Дудоров, В. П. Ємельянов, О. О. Кваша, М. Й. Коржанський, О. М. Костенко, С. Я. Лихова, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, М. І. Панов, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, С. С. Яценко та ін.).

Теоретичним дослідженням різних аспектів протидії кримінальним правопорушенням у сфері ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки приділялася увага такими науковцями як П. Д. Біленчук, О. В. Маслюк, С. П. Митич, С. А. Новачук, О. О. Пащенко, Г. С. Поліщук, М. О. Торбеєв, Ю. А. Турлова, А. В. Швець.

За часів незалежності України вагомими суттєвими компаративістськими кримінально-правовими дослідженнями дотично до ядерної та радіаційної безпеки здійснювали: П. П. Андрушко, В. К. Матвійчук, К. В. Плева, А. В. Савченко, М. І. Хавронюк.

Крім результатів монографічних досліджень в Україні та в інших іноземних країнах також використовувались і законодавчі джерела, довідкові видання, а також наукові розвідки з досліджуваної тематики, викладені в посібниках, методичних рекомендаціях і наукових статтях.

Основною специфічною інтегруючою ознакою, що служить критерієм віднесення кримінальних практик до категорії злочинності в сфері радіоекологічної безпеки, є їх сфера відтворення – радіоекологічна безпека, що виокремлює досліджуваний вид злочинності із загального масиву, одночасно зумовлюючи й специфічні характеристики особи злочинця, способи вчинення злочинів даної категорії, спрямованість і мотивацію злочинної поведінки [2, с. 286]. Саме тому при проведенні компаративістського дослідження кримінально-правового забезпечення радіоекологічної безпеки, досліджувалися правові норми іноземних країн, в яких предметом виступали ядерна енергія, радіоактивні елементи та матеріали, ядерна установка, радіаційна установка, джерело іонізуючого випромінювання тощо.

Методологічною основою статті є основні положення теорії пізнання. Загальнонауковий рівень представлений низкою загальнонаукових прийомів теоретич-

ного пізнання (діалектичний, формально-логічний, структурно-функціональний), що дало змогу здійснити компаративістське кримінально-правове дослідження у сфері радіоекологічної безпеки. На спеціально-правовому науковому рівні знайшли застосування історико-правовий, порівняльно-правовий, системний, контент-аналіз, догматичний методи – при роботі з текстами нормативно-правових актів, зокрема кримінальними кодексами (далі – КК).

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Одним із найважливіших принципів побудови радіоекологічної безпеки є принцип міжнародної співпраці по взаємодії та координації зусиль у її дотриманні та розвитку. Потреба в міжнародній співпраці в даній сфері обумовлена рядом факторів: по-перше, шкода від ядерних технологій може носити глобальний (транскордонний, трансконтинентальний), багатооб'єктний і незворотний характер, що визначає актуальність розробки механізмів міжнародних зобов'язань у цій галузі; по-друге, ризики, що несуть у собі радіоактивні матеріали та технології, є привабливими для протиправної діяльності міжнародних злочинних угруповань, а, відтак, їх мінімізація та нейтралізація потребує об'єднання зусиль світової спільноти. Це стосується, наприклад, транскордонної ядерної злочинності та міжнародних терористичних груп; по-третє, зростання масштабів та географії легального застосування ядерних технологій, а також зростання кількості нормативних актів в ядерній сфері вимагає кодифікації міжнародного ядерного законодавства з обов'язковим залученням до даного процесу всіх його потенційних учасників.

У загальному вигляді концепція міжнародної радіоекологічної безпеки побудована на принципах регулювання правовідносин у цій сфері, регламентування правил охорони праці, безпеки навколишнього середовища, вирішення питання про відшкодування збитків унаслідок діяльності, пов'язаної з радіоактивними матеріалами тощо. Варто зауважити, що за останні роки активізувалася діяльність щодо розробки ефективних правових заходів протидії злочинності в цій сфері як новому та вагомому виклику сьогодення. Як зауважує С. М. Мохончук, «...у визначеннях міжнародних злочинів, передбачених кримінальними законами зарубіжних країн, прийнятими наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., більш повно та точно враховується зміст норм міжнародного кримінального права, чим забезпечується гармонізація правової регламентації відповідальності за злочини проти миру та безпеки людства у відповідних розділах КК зарубіжних держав. Тому загальною тенденцією розвитку сучасного кримінального законодавства більшості зарубіжних країн є їх орієнтація на норми міжнародного кримінального права» [3, с. 16].

Звернення до іноземного досвіду англо-саксонської правової сім'ї засвідчило, що кримінально-правові норми про відповідальність за кримінальні правопорушення вчинені в сфері радіоекологічної безпеки закріплені в нормативно-правових актах.

Зокрема, у *Великій Британії* такими є: Закон про атомну енергію 1946 року («Atomic Energy») – містить норми про кримінальну відповідальність за розкриття будь-якої інформації, отриманої під час здійснення службових повноважень відповідно до закону, без необхідного на те узгодження [4]; Закон про радіоактивні речовини 1948 року («Radioactive Substances») – передбачена кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки при роботі з радіоактивними речовинами, за умисне перешкоджання діяльності вповноваженої особи, а також за розкриття таємниці під час здійснення службових повноважень, або інформації про процес виробництва [5]; Закон про тероризм 2006 року («Terrorism») – встановлено кримінальну відповідальність за виготовлення радіоактивних матеріалів і пристроїв із метою використання їх у терористичних цілях; дії спрямовані на використання та пошкодження ядерного об'єкта, його захоплення тощо [6].

Глава 39 «Вибухові та інші небезпечні речовини» розділу 18 Зводу Законів США встановлює кримінальну відповідальність за незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (§ 831) та визначає важливі кримінально-правові терміни (приміром, «радіоактивні матеріали» та ін.). Незаконне поводження з радіоактивними матеріалами передбачає їх незаконне придбання, зберігання, використання, перевезення, передачу, переробку, продаж, поширення, виробництво, імпортування, заволодіння різними способами, а також порушення умов виробництва, збереження, торгівлі тощо. Покаранням за такі кримінальні правопорушення є штраф та/або тюремне ув'язнення на строк до 20 років (у разі загибелі людини – довічне тюремне ув'язнення) [7, с. 408–409].

Також варто наголосити, що інтенсивний промисловий розвиток підприємств обумовив утворення значної кількості забруднених об'єктів та територій, що потребували відновлення, а тому США стали однією з перших країн, що зіткнулась із проблемою негативного впливу радіоактивно забруднених об'єктів і територій на життя та здоров'я населення та навколишнє природне середовище. Зниження рівня радіоактивного забруднення територій до прийняттого для здоров'я людини та довкілля рівня в Сполучених Штатах Америки врегульований Законом про політику в галузі ядерних відходів (1982) [8]. У 1989 році Управлінням з охорони довкілля Міністерства енергетики США була розроблена екологічна програма у сфері ядерної спадщини. Основною метою програми було визначено безпечну ліквідацію ядерної спадщини, що була накопичена протягом останніх десятиліть у галузі атомної енергетики та виробництва ядерної зброї. Об'єктами зазначеної програми були: ядерні установки та матеріали, відпрацьоване ядерне паливо, тверді та рідкі радіоактивні відходи [9, с. 74].

У КК *Німеччини* кримінальні правопорушення, вчинені у сфері радіоекологічної безпеки, розміщені у розділах 28 і 29: розділ 28 «Загальнонебезпечні злочинні діяння» – відповідальність за виробництво вибухових речовин із використанням ядерної енергії, яке загрожує життю та майну людей; зловживання іонізуючим випромінюванням із метою заподіяння шкоди здоров'ю людей або майну,

а також шкоди тваринам і рослинам; підготовка злочину за допомогою вибуху або опромінення; порушення службових обов'язків, що призвело до вивільнення іонізуючого випромінювання або ядерного розщеплення, і спричинило загибель людей, майнову шкоду, шкоду тваринам, рослинам, повітрю, ґрунту та водоймам; допущення браку під час виготовлення ядерної технічної установки, що створює небезпеку для життя людей та майна [10, с. 411–416]; розділ 29 «Екологічні злочинні діяння» – відповідальність за протиправне поводження з відходами, які є радіоактивними або такими, що здатні призвести до тривалого забруднення водойм, ґрунту та повітря або створення загрози погोलів'ю тварин чи популяції рослин; недозволену експлуатацію ядерно-технічної установки або її частини (трубопровід для транспортування небезпечних для водних ресурсів речовин, установки з утилізації відходів, очищення стічних вод); недозволене поводження шляхом виготовлення, зберігання, транспортування, обробки, використання у виробництві або ввезення (вивезення) радіоактивних матеріалів та інших небезпечних речовин і вантажів, які можуть завдати смерть або тяжку шкоду здоров'ю, суттєву шкоду тваринам або рослинам, водоймам, повітрю або ґрунту; порушення обов'язку щодо здачі ядерного палива або його передачі неуповноваженій особі; здійснення ядерного вибуху, підбурювання іншої особи до такої дії (сприяття іншій особі) та ін. [10, с. 431–435].

КК *Королівства Іспанія* містить доволі багато норм, що передбачають відповідальність за незаконні діяння з такими предметами: ядерна енергія або радіоактивні елементи (ст. 341); ядерна або радіаційна установка, матеріали чи обладнання, пов'язані з іонізуючим випромінюванням (ст. 342); радіація (ст. 343); ядерні матеріали, радіоактивні елементи, радіоактивні матеріали, небезпечні ядерні речовини (ст. 345). Усі зазначені статті в сукупності утворюють окрему частину КК – «Частина I «Про злочини, пов'язані з ядерною енергією і іонізуючим випромінюванням». Ця частина, у свою чергу, є складовою глави I «Про злочини, пов'язані із загрозою виникнення катастрофи» розділу XVII «Про злочини проти колективної безпеки» [11, с. 165–167]. З огляду на таку побудову, родовим об'єктом є колективна безпека, видовим – безпека від загрози виникнення катастроф, безпосереднім – безпека життя або здоров'я людей, навколишнього середовища, майна та інших цінностей при поводженні з ядерною енергією та іонізуючим випромінюванням. КК *Королівства Іспанія*, окрім статей про відповідальність за незаконне поводження з ядерною енергією, радіоактивними елементами тощо містить також норми щодо посягання на природні ресурси і навколишнє середовище. Зокрема, ст. 325 установлює кримінальну відповідальність особи, яка порушуючи закон та інші загальні положення законодавства про захист навколишнього середовища спровокує або прямо чи опосередковано припустить викиди, проливання, зараження радіацією, добичу чи екскавацію, знесення, шум, вібрацію, упорскування або зберігання в атмосфері, в ґрунті, надрах або в наземних, морських або ґрунтових водах, включаючи відкрите море, а також збирання

вод (каптаж), які можуть заподіяти тяжку шкоду рівновазі природних систем, а ст. 329 передбачає відповідальність посадової особи або державного службовця, який свідомо і знаючи про незаконність такого діяння, надасть позитивний висновок щодо діяльності або виробництва, які забруднюють навколишнє середовище, чи під час проведення інспекцій не повідомить про такі порушення чи уникне проведення обов'язкових інспекцій або винесе відповідне позитивне рішення, знаючи про його незаконність [11, с. 160–162].

У КК *Республіки Польща* кримінальні правопорушення, які вчиняються у сфері радіоекологічної безпеки розміщені у двох главах. Так, глава XX «Злочини проти суспільної безпеки» КК *Республіки Польща* передбачає кримінальну відповідальність за дії, що призвели до швидкого вивільнення ядерної енергії та іонізуючого випромінювання (ст. 163). Окрім того, у ст. 171 КК *Республіки Польща* зазначається: «§1. Хто без необхідного дозволу або з порушенням його умов розробляє, виробляє, збирає, зберігає, використовує або продає вибухову речовину або пристрій, радіоактивний матеріал, обладнання, що здійснює іонізуюче випромінювання або інший предмет чи речовину, яка може спричинити небезпеку для життя чи здоров'я декількох осіб або майна у великих розмірах, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від 6 місяців до 8 років; § 2. Такому самому покаранню підлягає особа, яка всупереч покладених на неї обов'язків, допускає вчинення діяння, визначеного в § 1; § 3. Такому самому покаранню підлягає особа, яка передала предмети, визначені в § 1, не уповноваженій особі» [12, с. 66–69]. Таким чином, ч. 2 ст. 171 КК *Республіки Польща* передбачена відповідальність спеціально-зобов'язаних осіб за порушення покладених на них обов'язків щодо виконання певних функцій у сфері радіоекологічної безпеки. Глава XXII «Злочини проти навколишнього середовища» КК *Республіки Польща* передбачає кримінальну відповідальність: хто забруднив воду, повітря або поверхню землі речовиною або іонізуючим випромінюванням у такій кількості чи такого виду, що може загрожувати життю чи здоров'ю людини, або спричинити істотне зниження якості води, повітря або поверхні землі, або знищення у рослинному чи тваринному світі в значних розмірах (ст. 182); хто виробляє, перетворює, перевозить, привозить з-за кордону, вивозить за кордон, збирає, зберігає, переховує, володіє, використовує, експлуатує, знищує, викидає або залишає без належної безпеки ядерний матеріал або інше джерело іонізованого випромінювання, в таких умовах чи в такий спосіб, що може загрожувати життю або здоров'ю людини, або спричинити істотне зниження якості води, повітря чи поверхні землі, або знищення в рослинному чи тваринному світі в значних розмірах (ст. 184); хто всупереч покладеним обов'язкам не утримував у належному стані або не використовував прилади, що забезпечують захист води, повітря чи поверхні землі від забруднення, або прилади для запобігання радіоактивному забрудненню або іонізуючому випромінюванню (ст. 186) [12, с. 73–75].

У КК *Чеської Республіки* кримінальні правопорушення, які вчиняються у сфері радіоекологічної безпеки розміщено в розділі 1 «Злочини, які створюють небезпеку для суспільства» глави VII «Загально небезпечні кримінальні правопорушення». Зокрема, статтями 281 та 283 встановлено відповідальність за несанкціоноване виробництво та володіння радіоактивними й особливо небезпечними речовинами, ядерними матеріалами та матеріалами особливо розпаду, а саме хто, без дозволу, виготовляє, імпортує, експортує, перевозить, обробляє або отримує для іншої особи високорадіоактивні речовини, небезпечні речовини, базові ядерні матеріали або предмети, призначені для їх виробництва (виготовлення). Також указаними статтями визначено, що готування є караним [13, с. 179–180].

У КК *Республіки Болгарія* кримінальні правопорушення, які вчиняються у сфері радіоекологічної безпеки також розміщено в главі 11 з назвою «Загально-небезпечні злочини» [14, с. 227]. Зокрема, статті 336а, 337 та 339 передбачають відповідальність за використання, з порушенням установлених правил, радіоактивного матеріалу, ядерної зброї чи іншої установки в літаку або на кораблі, чи на стаціонарній платформі, розташованій на континентальному шельфі, що створює небезпеку для життя іншої людини або заподіює тяжке чи середньої тяжкості тілесне ушкодження або значну майнову шкоду. Відповідальність також настає за вироблення, оброблення, модифікування, ремонт, розроблення, дослідження, зберігання, торг, транспортування, імпортування чи експортування ядерної зброї, не маючи на це права за законом або без дозволу, виданого відповідним органом влади, коли це є необхідним, або з порушенням дозволу [14, с. 229–234]. Окрім того, вказана глава містить розділ V «Злочини при використанні атомної енергії в мирних цілях». Предметом злочинів у цьому розділі (статті 356д, 356е, 356ж, 356к, 356м) є ядерний матеріал, ядерні установки, інші джерела іонізуючого випромінювання. Зокрема, встановлено відповідальність посадової особи, яка призначає або дозволяє особі працювати з ядерним матеріалом, ядерними установками чи іншими джерелами іонізуючого випромінювання без необхідної компетентності й дієздатності (ст. 356д) або того, хто знищує або пошкоджує ядерну установку, ядерний матеріал або джерело іонізуючого випромінювання і, тим самим, створює небезпеку для життя або здоров'я іншого, загрозу заподіяння шкоди довкіллю або заподіяння значної майнової шкоди (ст. 356е) або будь-якої особи, хто порушує правила ядерної або радіаційної безпеки, припускаючи, що тілесні ушкодження або смерть іншого можуть послідувати, а також того, хто порушує правила ядерної або радіаційної безпеки й спричиняє умисне заподіяння значної майнової шкоди, тілесних ушкоджень або смерті іншої особи (ст. 356з). При цьому слід зазначити, що статті (ч. 2в ст. 356е та ч. 2в ст. 356з) розділу V «Злочини при використанні атомної енергії в мирних цілях» за вказані умисні дії, які спричинили смерть однієї чи кількох осіб, мають жорсткі санкції – позбавлення волі на строк від десяти до двадцяти років, довічне позбавлення волі або довічне позбавлення волі без права на дострокове звільнення. Коли діяння

за цими статтями вчинено через необережність і спричинило смерть однієї чи кількох осіб передбачено покарання – позбавлення волі від трьох до п'ятнадцяти років (пункти в ст. 356ж і ст. 356и) [14, с. 263–265].

Загалом проведений аналіз кримінально-правового забезпечення радіоекологічної безпеки в законодавстві деяких країн Європейського Союзу, Великої Британії, США засвідчив, що, по-перше, предметом злочинів у більшості країн (Велика Британія, США, Іспанія, Польща, Чехія, Німеччина) є радіоактивні матеріали (речовини); по-друге, обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є обов'язок або можливість винної особи знати про те, що йдеться про радіоактивні матеріали, які мають підвищену небезпеку для оточуючих (Велика Британія); по-третє, найсуворішими видами покарання за вчинення злочинів даної категорії є довічне позбавлення волі (США); довічне позбавлення волі або довічне позбавлення волі без права на дострокове звільнення (Болгарія).

Недоліком як вітчизняного, так і кримінального законодавства іноземних країн є відсутність класифікації радіоактивних матеріалів за ступенем їх суспільної шкідливості. У деяких випадках до радіоактивних матеріалів прирівнюються речовини, які використовуються в сільському господарстві, як мінеральні добрива, перевищення рівня опромінення яких не становить небезпеки для оточуючих. Крім того є різниця, що особа з корисливих мотивів викрала та намагається збути, наприклад, короткоживучі медичні радіоізотопи з низьким ступенем шкідливості, від того, коли злочинець намагається збути чи використати збройні ядерні матеріали, усвідомлюючи їх призначення та ступінь небезпеки. Дана ситуація потребує кваліфікованого вирішення для більш повного розслідування даної категорії справ [15, с. 71–72].

Заслуговують також на увагу висновки, яких дійшов М. І. Хавронюк під час аналізу кримінальних кодексів держав континентальної Європи: особливостями визначення ознак злочинних діянь у диспозиціях законодавчих приписів є те, що законодавці (Литва, Молдова, Польща, Італія, Голландія) надають перевагу описовим диспозиціям, уникаючи частого застосування оціночних ознак і бланкетних норм. У КК Литви бланкетних норм усього лише 28 (7,6%). Характерною особливістю Особливої частини КК пострадянських держав (зокрема й України) є наявність значної кількості оціночних ознак; вельми часто у КК пострадянських та окремих європейських держав для характеристики злочинних діянь використовуються терміни «незаконне», «протизаконне», «неправомірне», що є свідченням певного зловживання законодавцями цих держав можливостями так званих бланкетних диспозицій на шкоду конкретності й ясності кримінального закону [16, с. 258–259]. Зазначене є цілком справедливим й щодо кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки.

Дослідження особливостей законодавчої регламентації відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки в окремих країнах пострадянського простору (Грузія, Литовська Республіка, Рес-

публіки Молдова, Казахстан, Таджикистан та Узбекистан, Киргизька та Азербайджанська республіки), дало змогу дійти таких узагальнюючих висновків:

по-перше, в одних країнах зазначені кримінально протиправні діяння віднесені законодавцем до злочинів проти громадської (суспільної) безпеки і громадського порядку та у сфері економічної діяльності (Грузія, Республіки Казахстан, Таджикистан та Узбекистан, Киргизька та Азербайджанська республіки), в інших – до екологічних злочинів (Латвійська Республіка, Республіка Молдова).

Наприклад, КК *Республіки Таджикистан* містить доволі багато норм у сфері радіоекологічної безпеки. Статтею 193 передбачено відповідальність за незаконне поводження з радіоактивними матеріалами. Статтею 194 – за викрадення радіоактивних матеріалів. Статтею 194–1 – за незаконне використання радіоактивного матеріалу, пристрою або ядерного об'єкту. При цьому стаття 194–1 містить примітку, в якій розкриваються поняття «радіоактивний матеріал», «ядерний матеріал», «ядерний об'єкт», «пристрій». Статтею 194–2 – за умисні дії проти безпеки ядерної установки. Статтею 194–3 – за незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою або пристрою, що випромінює радіацію. Статтею 194–4 – за незаконне перевезення вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, біологічної, хімічної або ядерної зброї на борту водного, повітряного судна або наземному транспорті. Статтею 194–5 – за незаконне використання або скидання з судна чи стаціонарної платформи, розташованої на континентальному шельфі, вибухових речовин, біологічної, хімічної або ядерної зброї, небезпечних і шкідливих речовин. Усі вказані статті розташовані у главі 21 «Злочини проти громадської безпеки» [17, с. 126–131]. Також варто зауважити, що кримінальне законодавство *Республіки Таджикистан* є єдиним на пострадянському просторі, яке передбачає кримінальну відповідальність за біоцид (ст. 399), під яким розуміється «застосування ядерної, нейтронної, хімічної, біологічної (бактеріологічної), кліматичної або іншої зброї масового знищення з метою знищення людей і навколишнього природного середовища» [17, с. 263].

Викликає певний інтерес варіант систематизації злочинів у сфері радіоекологічної безпеки в КК *Грузії*, де у главі XXX «Злочини проти громадської безпеки і громадського порядку» розділу дев'ятого «Злочини проти громадської безпеки і громадського порядку» розміщені ст. 230 «Незаконне поводження з ядерними матеріалами або пристроями, радіоактивними відходами, радіоактивними речовинами», ст. 231 «Захоплення ядерних матеріалів, радіоактивних речовин або інших джерел іонізуючого випромінювання», ст. 231–1 «Протиправне вимагання радіоактивних речовин», ст. 231–2 «Погроза протиправним заволодінням радіоактивними речовинами або використанням радіоактивних речовин», ст. 232 «Виготовлення ядерної зброї або інших ядерних вибухових пристроїв», ст. 233 «Приховування або перекручення інформації про аварію або нещасний випадок на ядерному або радіаційному об'єкті», ст. 234 «Транзит через територію Грузії або імпорт до Грузії радіоактивних, токсичних промислових або побутових відходів»

[18, с. 143–146]. Також у главі XXXI «Порушення правил безпеки при проведенні робіт» передбачено декілька статей, зокрема: ст. 241 «Порушення правил безпеки на об'єктах атомної енергетики»; ст. 245 «Порушення правил поводження з ядерними матеріалами, радіоактивними відходами, радіоактивними речовинами або іншими джерелами іонізуючого випромінювання». У частинах 2–3 ст. 245 описані кваліфіковані склади злочину: ч. 2 ст. 245 – те саме діяння, що спричинило смерть людини або інші тяжкі наслідки; ч. 3 – дії, передбачені частинами першою або 2 цієї статті, вчинені: а) групою осіб; б) неодноразово [18, с. 149–153].

Кримінальна відповідальність за злочини, предметом яких виступає ядерна зброя, передбачена главою 4 «Злочини проти миру і безпеки людства» Особливої частини КК *Республіки Казахстану*: «Виробництво, придбання або збут зброї масового знищення» (ст. 162); «Застосування заборонених засобів і методів ведення війни» (ст. 163) [19, с. 322–323]. Окрім того, главою 10 «Кримінальні правопорушення проти суспільної безпеки та громадського порядку» Особливої частини КК *Республіки Казахстану* передбачена відповідальність за такі кримінальні правопорушення у сфері радіоекологічної безпеки: «Незаконний експорт технологій, науково-технічної інформації та послуг, що використовуються при створенні зброї масового ураження, озброєння і військової техніки» (ст. 275); «Порушення правил безпеки на об'єктах використання атомної енергії» (ст. 276); «Незаконне поводження з радіоактивними речовинами, радіоактивними відходами, ядерними матеріалами» (ст. 283); «Розкрадання або вимагання радіоактивних речовин, радіоактивних відходів або ядерних матеріалів» (ст. 284); «Порушення правил поводження з радіоактивними речовинами, радіоактивними відходами, ядерними матеріалами» (ст. 285); «Контрабанда вилучених з обігу предметів або предметів, обіг яких є обмежений» (ст. 286) [19, с. 373, 383, 386–389].

Ядерна зброя є предметом злочину за кримінальним законодавством *Киргизької Республіки* [20], *Республіки Узбекистан* [21], *Азербайджанської Республіки* [19].

Також слід зазначити, що контрабанда радіоактивних матеріалів (речовин), ядерної зброї та матеріалів і устаткування, які можуть бути використані при її створенні (ст. 246) за Особливою частиною КК *Республіки Узбекистан* (глава XVII) належить до злочинів проти громадської безпеки [21, с. 151, 154], а за Особливою частиною КК *Азербайджанської Республіки* (розділ IX) така контрабанда (ст. 206) є злочином у сфері економічної діяльності [19, с. 155–156].

Характерною особливістю Латвійського кримінального законодавства є розташування ст. 98 КК *Латвійської Республіки* «Порушення правил безпеки при поводженні з радіоактивними та хімічними речовинами» у главі XI «Злочинні діяння проти природного середовища». Предметом відповідного злочину (в частині, що нас цікавить) є радіоактивні речовини та інші джерела іонізуючого випромінювання. Крім того, радіоактивні речовини є також предметом у таких злочинах як шахрайство (ст. 177), привласнення (ст. 179), переміщення через

державний кордон Латвійської Республіки товарів та речовин, обіг яких заборонено або спеціально регламентовано (ст. 190–1) [22];

по-друге, у деяких КК (Республіки Молдова, Таджикистан, Узбекистан) дається визначення таких понять як «Ядерний матеріал», «Ядерна установка», «Ядерний об'єкт», «Вибуховий чи інший смертоносний пристрій», «Радіоактивний пристрій».

Зокрема, ст. 194–1 *КК Республіки Таджикистан* «Незаконне використання радіоактивного матеріалу, пристрою або ядерного об'єкту» містить Примітку, в якій дається визначення таких понять як «Радіоактивний матеріал», «Ядерний матеріал», «Ядерний об'єкт», «Пристрій» [17, с. 127–128].

Глава XIII «Значення деяких термінів або виразів у цьому кодексі» *КК Республіки Молдова* містить ст. 134–4 «Вибуховий чи інший смертоносний пристрій», ст. 134–8 «Ядерний матеріал», ст. 134–9 «Ядерна установка», ст. 134–10 «Радіоактивний пристрій» тощо. Так, ст. 134–4 «Вибуховий чи інший смертоносний пристрій» визначено, що під вибуховим або іншим смертоносним пристроєм розуміється у тому числі зброя або пристрій, призначений або здатний заподіяти смерть, тяжке тілесне ушкодження або іншу тяжку шкоду здоров'ю чи істотну матеріальну шкоду за допомогою вивільнення, розсіювання або впливу радіації або радіоактивного матеріалу, а ст. 134–10 «Радіоактивний пристрій» визначено, що під радіоактивним пристроєм розуміється: а) будь-який ядерний вибуховий пристрій; б) будь-який пристрій, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію, який може в силу своїх радіологічних властивостей спричинити смерть, тяжке тілесне ушкодження або іншу тяжку шкоду здоров'ю, або істотну шкоду майну чи навколишньому середовищу [23, с. 311–313].

Розділ 8 «Правове значення термінів» Особливої частини *КК Республіки Узбекистан* містить визначення поняття «радіоактивні матеріали», згідно з яким це джерела іонізуючого випромінювання, радіоактивні речовини або ядерні матеріали, що знаходяться в будь-якому фізичному стані в установці або у виробі, або в іншому вигляді [21, с. 193];

в-третьє, суб'єктом злочинів в окремих країнах (Литовська Республіка, Латвійська Республіка, Молдова) виступають як юридичні особи, так і службові особи, тобто особи, яким зазначені речовини довірені у зв'язку з їх службовою чи професійною діяльністю або під охорону.

Зокрема, відповідно до ст. 20 *КК Литовської Республіки* юридична особа несе відповідальність лише за ті злочинні діяння, за вчинення яких передбачена відповідальність юридичної особи в Особливій частині цього Кодексу [24, с. 16]. Зокрема, ст. 257 *КК Литовської Республіки* визначено, що юридична особа несе відповідальність за порушення правил зберігання, використання, перевезення якого б то не було виду й якого б то не було фізичного стану джерел іонізуючого випромінювання, радіоактивних або ядерних речовин [24, с. 130]. Окрім того, ч. 2 ст. 20 *КК Литовської Республіки* також визначено, що юридична особа несе від-

повідальність за злочинні діяння, вчинені фізичною особою тільки в тому випадку, якщо злочинне діяння на користь або в інтересах юридичної особи було вчинено фізичною особою, що діяла індивідуально або від імені цієї юридичної особи, або якщо ця фізична особа виконувала керівні функції і, перебуваючи на службі в юридичної особи, мала право: 1) представляти юридичну особу, або 2) приймати рішення від імені юридичної особи, або 3) контролювати діяльність юридичної особи. Юридична особа може підлягати відповідальності за злочинні діяння й у тому випадку, якщо їх на користь цієї юридичної особи вчинив співробітник або вповноважений представник юридичної особи внаслідок недостатнього нагляду або контролю за особою, вказаною в частині 2 даної статті. Разом з тим, у частині 4 ст. 20 КК Литовської Республіки встановлено, що кримінальна відповідальність юридичної особи не усуває кримінальної відповідальності фізичної особи, яка вчинила, організувала, підбурювала або сприяла вчиненню злочинного діяння, а у ч. 5 зазначено, що відповідальності не підлягає держава, інстанція й установа держави або місцевого самоврядування, а також громадська міжнародна організація [24, с. 16–17].

11 квітня 2024 року Європейський Парламент прийняв Директиву (ЄС) 2024/1203 про кримінально-правову охорону довкілля, яка замінює директиви 2008/99/ЄС та 2009/123/ЄС. Метою Директиви є забезпечити більш ефективну охорону довкілля шляхом установлення мінімальних вимог до визначення екологічних злочинів, а також заходів для попередження та боротьби з екологічною злочинністю та для більш ефективного застосування екологічного права ЄС. Директива зобов'язує держави криміналізувати певні правопорушення, перелік яких містить ст. 3 (пункти 2, 3) і ст. 4. В основі визначення правопорушень лежить поняття протиправності діяння, що передбачає порушення певних актів ЄС чи національних актів, що їх імплементують. Цим Директива забезпечує тісний зв'язок із порушенням конкретних актів ЄС та їх положень. Окрім того, Директива містить вимоги щодо тяжкості певних злочинів (які можна вважати еквівалентом екоциду, тобто у випадку значної шкоди довкіллю). Такі тяжкі правопорушення вважаються «кваліфікованими правопорушеннями» і, відповідно, підлягають вимогам щодо жорстких санкцій за такі правопорушення (наприклад, максимальна санкція у 8 років позбавлення волі).

У порівнянні з попередньою редакцією Директиви (2008/99/ЄС), у 2024 році було додано нові види правопорушень, зокрема:

- незаконна переробка суден,
- видобуток (забір) вод,
- серйозні порушення законодавства ЄС у сфері хімічних речовин і ртуті,
- розміщення на ринку чи експорт продукції з порушенням вимог регламенту про боротьбу зі знеслісненням.

Юридичні особи також повинні нести відповідальність як суб'єкти таких екологічних злочинів [25].

Розглядаючи питання кримінальної відповідальності юридичних осіб, слід наголосити, що існують різні моделі такої відповідальності, що враховують національну специфіку конкретних країн, але загальне, що їх об'єднує, – це закріплення норм про відповідальність юридичних осіб у кримінальному законі. При цьому країни, де таку відповідальність встановлено, на наш погляд, можна поділити на дві групи.

До першої входять країни, в яких юридичні та фізичні особи є самостійними суб'єктами кримінального правопорушення (англо-саксонська правова сім'я).

До другої входять країни, в яких з позиції, прийнятої в українському праві, юридичні особи не є суб'єктами кримінального правопорушення як такими, а визнаються суб'єктами для застосування заходів кримінально-правового характеру. Хоча такий підхід не означає, що звільнення від відповідальності фізичної особи тягне за собою звільнення від відповідальності юридичної особи, та навпаки. До цієї групи належать країни романо-німецької правової сім'ї.

У межах другої моделі юридична особа розглядається, насамперед, як суб'єкт відповідальності, до якого застосовуються заходи кримінально-правового впливу. Однак не можна оминати наявну дискусійну проблему про доцільність визнання суб'єктом кримінального правопорушення юридичної особи [26–28 та ін.], особливо з огляду на загострення екологічної ситуації в нашій державі, викликаній, між іншим, і неправомірними діями деяких підприємств, установ та організацій – юридичних осіб.

До прикладу, відзначимо, що значна частина країн Західного світу запровадили кримінальну відповідальність юридичних осіб (Велика Британія, США, Іспанія, Франція та ін.).

Зокрема, у ч. 1 ст. 31–1 КК *Королівства Іспанія* визначено, що у випадках, передбачених цим Кодексом, юридичні особи несуть повну відповідальність за злочини, вчинені від їх імені, за їх рахунок чи на їх користь їхніми вповноваженими особами й фактичними або юридичними керівниками. Юридичні особи також несуть повну відповідальність за злочини, пов'язані зі статутною діяльністю, здійсненою за рахунок таких юридичних осіб та на їх користь під керівництвом фізичних осіб, указаних у попередньому параграфі, які були вчинені через недостатній контроль з їх боку та з урахуванням конкретних обставин справи. У частині 2 вказаної статті зазначено, що юридичні особи несуть кримінальну відповідальність у випадку, коли злочин був скоєний особами, вказаними в попередній частині, які займали посади чи виконували повноваження, якщо неможливо встановити конкретних фізичних осіб, які його скоїли чи проти яких неможливо розпочати кримінальну справу. Якщо як наслідок указаних обставин до цих осіб буде застосовано штрафні санкції, Суд чи Трибунал встановлюють розмір таких штрафних санкцій таким чином, щоб остаточний розмір штрафу був пропорційним до тяжкості вчинених злочинів. Наявність фізичних осіб, які особисто вчинили злочин, чи які його припустили через свою недбалість, а також наявність

обставин, які впливають на міру проступку обвинуваченого чи обтяжують його покарання, чи у випадках, коли ці фізичні особи померли або уникнули судового процесу, не позбавляє, не змінює кримінальної відповідальності юридичних осіб, з урахуванням викладеного у ч. 4 цієї статті. [11, с. 25–26].

Крім того, статті 327–328 *КК Королівства Іспанія* встановлює відповідальність юридичних осіб за екологічні злочини, передбачаючи штрафи й інші санкції. Статті 329–331 *КК Королівства Іспанія* окреслюють санкції для окремих осіб та посадовців, які видають незаконні ліцензії чи приховують порушення екологічного законодавства, а також для тих, хто завдає шкоди природоохоронним територіям. Екологічні злочини характеризуються незаконними діями, які спричиняють або можуть спричинити шкоду довкіллю, здоров'ю людини або порушують рівновагу природних систем. Вони можуть бути вчинені як умисно, так і через необережність [11, с. 161–162]. У *КК Королівства Іспанія* також установлена відповідальність юридичних осіб за злочини, пов'язані з ядерними матеріалами або радіоактивними елементами, іонізуючим випромінюванням (статті 343, 345) [11, с. 166–167].

Вивчення іноземного законодавства дозволяє не тільки пропонувати можливі в межах вітчизняного законодавства кримінально-правові норми, які встановлюють відповідальність юридичних осіб, а й розглядати кримінальні процесуальні питання пов'язані з запровадженням кримінальної відповідальності таких осіб.

На думку С. Я. Лихової, введення інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб впливає на розуміння змісту ряду інших правових інститутів [29, с. 131].

На певну специфіку розгляду екологічних (а також радіоекологічних) злочинів військового походження звертає увагу Н. Р. Малишева, зауважуючи щодо юрисдикції «різного роду міжнародних судових інстанцій, як тих, що розглядають справи і виносять рішення щодо держав як суб'єктів міжнародного права, так і тих, що мають на меті притягнення до відповідальності фізичних чи юридичних осіб» [30, с. 266].

Відповідно до чинного *КК України* юридична особа не є суб'єктом кримінального правопорушення, і, відповідно, не може бути притягнута до кримінальної відповідальності. У випадках, передбачених розділом XIV¹ *КК України*, на юридичних осіб може бути покладено заходи кримінально-правового характеру [31], але юридична дія таких кримінально-правових положень не розповсюджується на кримінальні правопорушення в сфері радіоекологічної безпеки. Саме тому, з огляду на з'ясований нами позитивний досвід і практику іноземних країн у кримінально-правовій протидії злочинам досліджуваної категорії, а також із урахуванням національної моделі кримінально-правового впливу, вважаємо за доцільне застосування до юридичних осіб, службові та спеціально-зобов'язані особи яких вчинили кримінальні правопорушення у сфері радіоекологічної безпеки, заходів кримінально-правового характеру. Йдеться звичайно не про всі криміналь-

ні правопорушення в цій сфері, а лише про ті, що або вчинюються в інтересах юридичної особи, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності, або ж стали можливими у зв'язку з тим, що юридична особа не забезпечила достатній і належний рівень контролю за діями спеціально-зобов'язаних осіб у сфері використання ядерної енергії, поводження з радіоактивними матеріалами та іншими джерелами іонізуючого випромінювання. Як відомо, вчинення уповноваженою особою юридичної особи від імені та в інтересах юридичної особи окремих кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки, а саме диверсії (ст. 113 КК України), викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем (ст. 262 КК України), є відповідно до ст. 96³ КК України підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру [31]. На нашу думку, зазначеним вище критеріям застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру відповідають і деякі інші кримінальні правопорушення даної категорії, зокрема порушення вимог режиму радіаційної безпеки, вчинене службовою особою (ч. 4 ст. 267¹ КК України); незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини (ст. 268 КК України); порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 КК України); заготівля, перероблення або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції (ст. 327 КК України); порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю (ст. 333 КК України).

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз законодавства низки іноземних країн у частині встановлення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, що посягають на радіоекологічну (ядерну та радіаційну) безпеку, а також критичне осмислення наявних теоретико-прикладних підходів дозволяє зробити такі висновки:

– розвиненість кримінального законодавства ряду Європейських країн (Іспанія, Німеччина), а також схожість законодавства країн, що належать до однієї континентально-правової сім'ї, дозволяють обговорювати питання щодо можливості вдосконалення аналогічних норм вітчизняного кримінального законодавства. Об'єктивна мінімізація застосування на практиці, і той факт, що не всі кримінальні провадження за складами, що розглядаються, мають судову перспективу, не дають підстави вважати такі норми «мертвими» або малозначущими, а навпаки, підтверджують їх унікальність і важливість у силу специфіки та значущості об'єкта кримінально-правової охорони;

– у вітчизняному кримінальному законодавстві доцільним є врахування позитивного іноземного досвіду законодавчої практики в частині надання переваги описовим диспозиціям, мінімізації застосування оціночних ознак та бланкетних

норм, а також конкретизації ознак об'єктивної сторони кримінальних правопорушень досліджуваної категорії;

– *КК України* не виділяє окремо кримінальні правопорушення, пов'язані зі збутом радіоактивних матеріалів, адже поняття *передачі радіоактивних матеріалів* не повною мірою враховує потенційну небезпеку можливої участі України в міжнародному «чорному» ринку ядерних матеріалів. Тому *передача радіоактивних матеріалів* у національних правових документах знаходиться на однаковому рівні з такими формами як їх незаконне зберігання, носіння, придбання, тощо. Суттєвим упущенням чинного КК України є відсутність диференціації відповідальності таких діянь з огляду на суттєву різницю в їх суспільній небезпеці.

Ураховуючи, що радіоекологічна безпека є складовою екологічної, та ґрунтуючись на авторському розумінні спрямованості зазначених посягань, доцільно впорядкувати норми, що встановлюють відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії, розмістивши їх у розділі VIII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти довкілля»;

– з метою застосування до юридичних осіб, службові та спеціально-зобов'язані особи яких вчинили кримінальні правопорушення у сфері радіоекологічної безпеки, заходів кримінально-правового характеру пропонується пункт 4 ч. 1 ст. 96³ КК України викласти в такій редакції: «1. Підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є: ...4) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109, 110, 113, 114–2, 146, 147, частинами другою – четвертою статті 159–1, **частиною четвертою статті 267¹**, статтями 160, 260, 262, **268, 274, 327, 333**, 436, 437, 438, 442, 444, 447 цього Кодексу»; частину першу ст. 96⁹ КК України викласти в такій редакції: «1. Ліквідація юридичної особи застосовується судом у разі вчинення її уповноваженою особою будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109, 110, 111¹, 113, 146, 147, 152–156¹, 160, 209, 255, 258–258⁶, 260, 262, **частиною четвертою ст. 267¹**, статтями **268, 274**, 301¹–303, 306, **327, 333**, 436, 436¹, 437, 438, 442, 444, 447 цього Кодексу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Гудков І. М., Дрозд І. П. 50 найдраматичніших радіаційних і ядерних подій в історії людства: причини та наслідки. Одеса : Олді+, 2022. 298 с.
- [2] Турлова Ю. А., Тернавська А. А. Злочинність у сфері радіоекологічної безпеки як об'єкт кримінологічного дослідження. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. №2. С. 284–302. URL: <https://visnyk.kh.ua/uk/article/zlochinnist-u-sferi-radioyekologichnoyi-bezpeki-yak-ob-yekt-kriminologichnogodoslidzhennya> (дата звернення: 25.09.2024).
- [3] Мохончук С. М. Кримінально-правова охорона миру та безпеки людства : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 ; 12.00.11. Харків, 2014. 42 с.

- [4] Atomic Energy. Act 1946. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/9-10/80/contents> (дата звернення: 31.07.2024)
- [5] Radioactive Substances. Act 1948. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/11-12/37/contents> (дата звернення: 31.07.2024)
- [6] Terrorism. Act 2006. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/11/> (дата звернення: 31.07.2024)
- [7] Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження : монографія. Київ : КНТ, 2007. 596 с.
- [8] Nuclear Waste Policy Act of 1982. *Statutes at Large*. URL: <https://www.energy.gov/articles/nuclear-waste-policy-act> (дата звернення: 31.07.2024)
- [9] Пахолок Ю. П. Зарубіжний досвід правового регулювання зниження рівня радіоактивного забруднення територій до прийнятного рівня для здоров'я людини та довкілля. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2022. №5 (124). С. 72–77. URL: <https://legal.bulletin.knu.ua/article/view/537/511> (дата звернення: 31.07.2024).
- [10] Кримінальне уложення Німеччини (нім. Deutsches Strafgesetzbuch, StGB). 2021. URL: https://www.uni-potsdam.de/fileadmin/projects/ls-hellmann/Forschungsstelle_Russisches_Recht/Neuaufgabe_der_kommentierten_StGB-Übersetzung_von_Pavel_Golovnenkov.pdf (дата звернення: 31.07.2024)
- [11] Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В. Л. Менчинського ; перекл. на укр. О. В. Лішевської. Київ : ОБК, 2017. 284 с.
- [12] Кримінальний кодекс Республіки Польща / під ред. В. Л. Менчинського ; перекл. на укр. В. С. Станіч. Київ : ОБК, 2017. 138 с.
- [13] Кримінальний кодекс Чеської Республіки / перекл. на укр. О. В. Коротюк. Київ : ОБК, 2020. 264 с.
- [14] Кримінальний кодекс Республіки Болгарія / перекл. на укр. В. С. Станіч. Київ : ОБК, 2024. 294 с.
- [15] Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Маслюк О. В. Ядерна злочинність: поняття, сутність, класифікація, характеристика, шляхи запобігання, протидії, розслідування : монографія / за ред. П. Д. Біленчука. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. 88 с.
- [16] Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 557 с.
- [17] Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан / під ред. В. Л. Менчинського ; перекл. на укр. К. В. Менченя. Київ : ОБК, 2019. 288 с.
- [18] Кримінальний кодекс Грузії / під ред. О. В. Коротюк ; перекл. на укр. Т. В. Руденко. Київ : ОБК, 2021. 254 с.
- [19] Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан / під ред. В. Л. Менчинського ; перекл. на укр. Т. В. Руденко. Київ : ОБК, 2016. 490 с.
- [20] Кримінальний кодекс Киргизької Республіки від 28.10.2021 №126. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36675065&pos=305; - 44#pos=305; - 44 (дата звернення: 30.07.2024).
- [21] Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан / під ред. В. Л. Менчинського ; перекл. на укр. О. В. Іванова. Київ : ОБК, 2019. 194 с.

- [22] Кримінальний закон Латвійської Республіки від 17.06.1998 URL: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums> (дата звернення: 29.07.2024).
- [23] Кримінальний кодекс Республіки Молдова / під ред. В. Л. Менчинського ; перекл. на укр. Т. В. Руденко. Київ : ОВК, 2016. 462 с.
- [24] Кримінальний кодекс Литовської Республіки / під ред. О. В. Коротюк ; перекл. на укр. К. В. Менченя. Київ : ОВК, 2021. 158 с.
- [25] Директива (ЄС) 2024/1203 Європейського Парламенту та Ради про кримінально-правову охорону довкілля, яка замінює директиви 2008/99/ЄС та 2009/123/ЄС від 11.04.2024. URL: <https://compass27.info/dyrektyva-pro-kryminalno-pravovu-ohoronu-dovkillya/> (дата звернення: 29.07.2024).
- [26] Гришук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 248 с.
- [27] Поліщук Г. Кримінально-правова характеристика злочинів проти довкілля. *Право України*. 2003. №3. С. 80–84.
- [28] Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2008. 478 с.
- [29] Лихова С. Я. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України. *Юридичний вісник*. 2014. №4 (33). С. 128–132. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286628479.pdf> (дата звернення: 29.07.2024).
- [30] Малишева Н. Р. Екоцид внаслідок підриву греблі Каховської ГЕС як виклик та шанс для міжнародного судочинства. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. №3. С. 256–279. URL: <https://visnyk.kh.ua/uk/article/yekotsid-vnaslidok-pidrivu-grebl-i-kakhovskoyi-gyes-yak-viklik-ta-shans-dlya-mizhnarodnogo-sudochinstva> (дата звернення: 30.09.2024).
- [31] Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 15.08.2024)

REFERENCES

- [1] Gudkov, I. M., & Drozd, I. P. (2022). *50 most dramatic radiation and nuclear events in human history: causes and consequences*. Odesa: Oldi+.
- [2] Turlova, Yu.A., & Ternavska, A. A. (2024). Crime in the Field of Radioecological Safety as an Object of Criminological Research. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 31 (2), 284–302. Retrieved from <https://visnyk.kh.ua/uk/article/zlochinnist-u-sferi-radioyekologichnoyi-bezpeki-yak-ob-yekt-kriminologichnogo-doslidzhennya>.
- [3] Mokhonchuk, S. M. (2014). *Criminal Law Protection of Peace and Security of Mankind* (Doctoral thesis, Kharkiv).
- [4] Atomic Energy. Act 1946. Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/9-10/80/contents>.
- [5] Radioactive Substances. Act 1948. Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/11-12/37/contents>.
- [6] Terrorism. Act 2006. Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/11/>.
- [7] Savchenko, A. V. (2007). *The Criminal Legislation of Ukraine and the Federal Criminal Legislation of the United States of America: comprehensive comparative legal study*. Kyiv: KNT.

- [8] Nuclear Waste Policy Act of 1982. *Statutes at large*. Retrieved from <https://www.energy.gov/articles/nuclear-waste-policy-act>.
- [9] Pakholok, Yu.P. (2022). Foreign Experience of Legal Regulation of Reducing the level of Radioactive Contamination of territories to a Level Acceptable for Human Health and the Environment. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Studies*, 5 (124), 72–77. Retrieved from <https://legal.bulletin.knu.ua/article/view/537/511>.
- [10] German Criminal Code (Deutsches Strafgesetzbuch, StGB) (2021). Retrieved from https://www.uni-potsdam.de/fileadmin/projects/lsh-hellmann/Forschungsstelle_Russisches_Recht/Neuaufgabe_der_kommentierten_StGB-Übersetzung_von_Pavel_Golovnenkov.pdf.
- [11] Criminal Code of the Kingdom of Spain (2017). In V. L. Menchinsky (Ed.). Translation info Ukrainian by O. V. Lishevska. Kyiv: OVC.
- [12] Criminal Code of the Republic of Poland (2017). In V. L. Menchinsky (Ed.). Translation info Ukrainian by V. S. Stanich. Kyiv: OVC.
- [13] Criminal Code of the Czech Republic (2020). Translation info Ukrainian by O. V. Korotiuk. Kyiv: OVC.
- [14] Criminal Code of the Republic of Bulgaria (2024). Translation info Ukrainian by V. S. Stanich. Kyiv: OVC.
- [15] Bilenchuk, P. D., Kofanov, A. V., Kobylanskyi, O. L., Masliuk, O. V. (2009). *Nuclear Crime: Concept, Essence, Classification, Characterization, Ways of Prevention, Counteraction, Investigation*. In P. D. Bilenchuk (Ed). Kyiv: Kyiv National University of Internal Affairs.
- [16] Khavroniuk, M. I. (2007). *Criminal Legislation of Ukraine and Other States of Continental Europe: Comparative Analysis, Harmonization Issues* (Doctoral dissertation, Kyiv).
- [17] Criminal Code of the Republic of Tajikistan (2019). In V. L. Menchinsky (Ed.). Translation info Ukrainian by K. V. Menchenia. Kyiv: OVC.
- [18] Criminal Code of Georgia (2021). In O. V. Korotiuk (Ed.). Translation info Ukrainian by T. V. Rudenko. Kyiv: OVC.
- [19] Criminal Code of the Azerbaijan Republic, Criminal Code of the Republic of Kazakhstan (2016). In V. L. Menchinsky (Ed.). Translation info Ukrainian by T. V. Rudenko. Kyiv: OVC.
- [20] Criminal Code of the Kyrgyz Republic: Law of Kyrgyz Republic (2021, October). Retrieved from https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36675065&pos=305; -44#pos=305; -44.
- [21] Criminal Code of the Republic of Uzbekistan (2019). In V. L. Menchinsky (Ed.). Translation info Ukrainian by O. V. Ivanov. Kyiv: OVC.
- [22] Criminal Law of the Republic of Latvia (1998, June). Retrieved from <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>.
- [23] Criminal Code of the Republic of Moldova (2016). In V. L. Menchinsky (Ed.). Translation info Ukrainian by T. V. Rudenko. Kyiv: OVC.
- [24] Criminal Code of the Republic of Lithuania (2021). In O. V. Korotiuk (Ed.). Translation info Ukrainian by K. V. Menchenia. Kyiv: OVC.
- [25] Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. Retrieved from <https://compass27.info/dyrektyva-pro-kryyminalno-pravovu-ohoronu-dovkillya/>.
- [26] Hryshchuk, V. K. & Pasieka, O. F. (2013). *Criminal Liability of Legal Entities: Comparative Legal Study*. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs.

- [27] Polishchuk, H. S. (2003). Criminal Law Characterization of Environmental Crimes. *Law of Ukraine*, 3, 80–84.
- [28] Matviichuk, V. K. (2008). *Criminal Law Protection of the Environment: Issues of Legislation, Theory and Practice* (Doctoral dissertation, Kyiv).
- [29] Lykhova, S. Y. (2014). Legal persons as subjects of criminal liability for the Criminal Code of Ukraine. *Legal Bulletin*, 4 (33), 128–132. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/286628479.pdf>
- [30] Malysheva, N. R. (2023). Ecocide Caused by the Destruction of the Kakhovka Hydroelectric Power Station Dam as A Challenge and A Chance for International Justice. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 30 (3), 256–279. Retrieved from <https://visnyk.kh.ua/uk/article/yekotsid-vnaslidok-pidrivu-grebli-kakhovskoyi-gyes-yak-viklik-ta-shans-dlya-mizhnarodnogo-sudochinstva>.
- [31] Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine (2001, April). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Юлія Анатоліївна Турлова

Старший дослідник, доктор юридичних наук

Провідний науковий співробітник

Відділ проблем кримінального права, кримінології та судоустрою

Інститут держави і права імені В. М. Корецького

Національної академії наук України

01001, вул. Трохосвятительська, 4, Київ, Україна

Yuliia A. Turlova

Senior research associate, Doctor Habil. of Law

Leading Research Associate, Department for Criminal Law

Criminology and Judicial System Issues

V. M. Koretsky Institute of State and Law of National

Academy of Sciences of Ukraine

01001, 4 Trokhsviatytska St., Kyiv, Ukraine

Анастасія Андріївна Тернавська

Кандидат юридичних наук, докторант

Відділ проблем кримінального права, кримінології та судоустрою

Інститут держави і права імені В. М. Корецького

Національної академії наук України

01001, вул. Трохосвятительська, 4, Київ, Україна

Anastasiia A. Ternavska

Ph.D. in Legal Sciences

Researcher for Dr. Habil. Degree

Department for Criminal Law, Criminology and Judicial System Issues
V. M. Koretsky Institute of State and Law of National
Academy of Sciences of Ukraine
01001, 4 Trokhsviatytelska St., Kyiv, Ukraine

Геннадій Сергійович Поліщук

Кандидат юридичних наук, доцент
Доцент кафедри політичних наук і права
Київський національний університет будівництва і архітектури
03680, проспект Повітряних Сил, 31, Київ, Україна

Hennadii S. Polishchuk

Ph.D. of Law, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Political Sciences and Law
Kyiv National University of Construction and Architecture
03680, 31 Povitrianykh Syl Av., Kyiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Турлова Ю. А., Тернавська А. А., Поліщук Г. С. Іноземний досвід кримінально-правового забезпечення радіоекологічної безпеки. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Том 31. №4. С. 128–150.

Suggested Citation: Turlova, Yu.A., Ternavska, A. A., & Polishchuk, H. S. (2024). Foreign Experience Regarding the Criminal Law Framework for Radioecological Safety. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 31(4), 128–150.

Стаття надійшла / Submitted: 07/10/2024

Доопрацьовано / Revised: 07/11/2024

Схвалено до друку / Accepted: 19/12/2024